
Dragocjenosti župne crkve u Grobniku

Snježana Pavičić

Hrvatski povijesni muzej
Izvorni znanstveni rad - UDK
745/749(497.5)(091)“11/16”
247(497.5 Grobnik)

Na temelju dosad ne objavljenih dokumenata: registara, zapisa i poseno kupoprdajnog ugovora između kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu (zastupa J. Brunšmid) i župne crkve u Grobniku iz 1895., autorica identificira 8 predmeta iz Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu, i tako im utvrđuje podrijetlo. Prvenstveno je srbnina, u rasponu od 12. do 17. st., a svaki predmet analizira i valorizira atribuirajući ih domaćim ili stranim radionicama. Što se tiče darivalaca ovih veoma kvalitetnih umjetnina skromnoj župnoj crkvi, autorica smatra da su tojerojatno bili gospodari Grobnika, Frankopani, Stjepan i sin mu Bernardin (+1529) koji su krajem 15. i početkom 16.st. mnogo gradili i opremali crkve na svom teritoriju, a također putovali, po raznim zadacima za kralja Matiju Korvina, papui napuljski dvor, te održavali veze s brojnim talijanskim plemićkim obiteljima.

Dokumenti o mjestu nalaza

Za nekoliko izuzetno kvalitetnih predmeta iz sakralne zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu nije bilo utvrđeno mjesto nalaza, pa je i to bio jedan od razloga što nisu objavljena. U muzejskim inventarnim knjigama zabilježeni su tek vrlo sažetim opisima. S druge, pak, strane za radove takve vrijednosti uvijek se očekuju veće i konkretne arhivske potvrde koje se, međutim, uprkos znatiželji i dugotrajnom pretraživanju rijetko nađu, pa mnoge teze jednostavno i dalje ostaju bez čvršćeg uporišta.

Međutim, proteklih je godina došlo do otkrića nekoliko dokumenata koji pojašnjavaju i hipotetično kontekstualiziraju pojavu tih raritetnih muzejskih predmeta. Od velike je važnosti rukopis don Josipa

Burića, koji je od 1935. do 1945. godine bio biskupov tajnik u Senju i koji je pored ostalih obveza radio u tamošnjem biskupskom arhivu¹. Rukopis se sastoji od različitih fragmenata spisa i dokumenata o senjskoj i modruškoj biskupiji, a čuva se u Sakralnoj baštini Senja². Na stranicama 51. i 52. spomenutog izvora zabilježeni su podaci nužni za identificiranje naših predmeta. Usporede li se opisi s izgledom intrigantnih muzealija,

¹Životopis Don Josipa Burića (12.4.1910. Kraljevica- 4.3.1997.Grottaferrata) biti će objavljen u Croatica Christiana br. 40. (u tisku).

²Zahvaljujem dr. Mili Bogoviću na ustupanju tog rukopisa

pokazuju velike podudarnosti i sličnosti te tako otkrivaju posljednje mjesto njihova nalaza i upotrebe. Zbog komparacije dobro je navesti dio Burićeva rukopisa koji se odnosi na te, kako je u rukopisu zapisano, "lijepe dragocjenosti".

"Župna crkva u Grobniku imala je nekoć vrlo vrijednog i skupocijenog crkvenog posuda, zlatnine i sbrnne. Danas toga više nema jer je 1839 godine bilo nešto pokradeno, a 1894. godine prodano za potrebe crkve.

Jedne zimske noći 1839. godine provalio je nepoznati zlikovac u grobničku župnu crkvu otvorio tabernakl i odnio veliku srebrnu (monstrancu) koja je bila krasan rad starih vremena; zatim srebrni ciborij i jedan izlizani mjedeni križ, koji je služio župniku kod trokraljskog blagoslova kuća. Ovaj je križ na sva četiri kraka imao pričvršćene srebrne likove četiriju evanđelista.

Bila je odmah raspisana tjeratica u Rijeku, Trsat, Kastav, Novi, Bakar i Brod, ali rezultat nije bio nikakav (1839. br. 340 i 457).

Ipak je crkva imala još drugih lijepih dragocjenosti, koje kod ove krađe nisu postradale. Bile su to:

1) gotska monstranca od pozlaćena srebra kojoj je gornji dio imao oblik osmerouglastog hrama;

2) pozlaćeni srebrni relikvijar u obliku kule, izrađen u gotskom slogu;

3) pozlaćena srebrna monstranca gotskog sloga, visoka 35 cm, kojoj je gornji dio imao oblik tornja sa raspetim spasiteljom na vrhu;

4) pozlaćeni srebrni relikvijar u obliku velikoga križa na jabuci;

5) dva srebrna dobro urešena križa;

6) posrebrnena i pozlaćena bakrena monstranca;

7) dvije brončane bule;

8) vezen relikvijar;

Kad je 1894. godine prof. Dr. Josip Brunšmid (upravitelj hrv. narodnog arheološkog muzeja) putovao po Hrv. Primorju i sabirao važne kulturno-historijske predmete za zagrebački arheološki muzej kupio je i ove navedene predmete grobničke župne crkve što je sve zajedno s jednom starom, krasno izvezenom misnom kazulom bilo procijenjeno na 6000 forinti (sama gotska monstranca bila procijenjena na 2000 forinti).

Ovaj je novac uplatila crkvi kr. zem. vlada i njime je bila crkva temeljito popravljena. Ovi predmeti nisu više bili prikladni za službu Božju, pa je modruški vikarijat rado dopustio da se za hitne popravke crkve prodadu arheološkom muzeju. Ondje se oni i danas nalaze i očuvani su. ... Tada je bio župnik Martin Juretić. Vikarijat modruški (? 1894. 590, 60 R. , 1895. br. 535)."

Nedugo nakon spomenutog Burićevog rukopisa pronaden je u Dokumentaciji arheološkog muzeja u Zagrebu niz urudžbenih i poslovnih zapisnika vođenih od 1878. do 1896. godine u kojima se, između ostalog, spominju konkretne ponude i kupnje grobničke građe. Riječ je o spisima: br. 99 iz 1894. godine, br. 12, br. 64, br. 95 iz 1885. godine, te br. 47 i 51 iz 1896. godine. Ovdje u cjelosti objavljujemo zapisnik br. 4822. koji je u Zagrebu potpisao grof Khuen Hedervary, kao i nacrt Kupoprodajnog ugovora definiran u Grobniku 1895. godine.

"Kr. brv.- slav.- dalm. zemaljska vlada

Odjel za bogoštovlje i nastavu

Br. 4822

Kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu nalazi prihvatiti ponudu uprave r. k. župne crkve na Grobniku od 28. ožujka o. g. u kojoj ona traži za svoje starine (9 komada) cienu od 5000 fr. te podjedno ovlašćuje upravitelja arheološkoga odjela narod. muzeja prof. Dra. Brunšmida da u tom poslu zastupa kr. zemalj. erar i da sa rečenom crkvom sklopi kupoprodajni ugovor, pri potpisu ugovora preuzme predmete i položi polovicu kupovine sa 2500 f, dočim će drugu polovicu kr. zemaljska vlada u siječnju g. 1896. župnoj crkvi grobničkoj na izplatu doznačiti.

Župnik grobnički dostaviti će tada oba primjerka ugovora patronu na podpis, nakon toga podnieti ih prečastnomu kapit. vikarijatu da ih providi odobravajućom klauzulom a prečastnosti konačno neka ih ovamo radi iste svrhe izvoli dostaviti. Tada će jedan primjerak ovdje pridržati, drugi pak poslati župnoj crkvi grobničkoj kao prodavaocu.

Tajniku prečastnoga toga kap. vikarijata Andriji Račkom doznačuje se podjeno kod kr. carin. ureda u Novom uz propisno biljegovanu namiru iznos od 25. fr. u ime naknade troška za putovanje na Grobnik u poslu predaje upisnih starina.

U Zagrebu, dne. 7. svibnja 1895. Grof. Khuen Hedervary"

³Fisković, C., Trogirski zlatari od 13. do 17. stoljeća, Starohrvatska prosvjeta., 1984. serija III., svezak 14, sl. 2.

⁴Fisković, C., Umjetnički obrt u XV i XVI stoljeću u Splitu, Zbornik Marka Marulića 1450-1950, JAZU, knj. 39, 1950, str. 153.

⁵Sjaj zadarskih riznica, MGC, Zagreb, 1990., str. 225, kat. br. 193, str. 330

⁶Esztergom: The Cathedral, The Treasury and The Castle Museum, Budapest, 1992., str. 40.

Nacrt Kupoprodajnog ugovora izgleda ovako: "Sklopljeno između župne crkve na Grobniku zastupane po župniku Martinu Juretiću i potpisanim crkvenim odbornicima kao prodavaoca s jedne strane i kr: hrv: slav: zemaljskog erara zastupanoga usljed naredbe kr: zemaljske vlade odjela za bogoštovlje i nastavu od 7. svibnja 1985. br. 4822 po upravitelju arheološkoga odjela narodnoga muzeja profesoru Dru Josipu Brunšmidu, kao kupca s druge strane kako slijedi.

Rim: katolička župna crkva na Grobniku prodaje, a kr: hrv: slavon: zemaljski erar kupuje za kupovinu od 5000 fr slovom pet hiljada forinti a.vr. slijedeće starine, koje spadaju u vlastnost župne crkve grobničke i to:

1. Gotsku monstrancu od pozlaćena srebra.
2. Pozlaćeni srebrni relikvijar u obliku bule.
3. Pozlaćenu srebrnu monstrancu sa razpetim Spasiteljem.
4. Pozlaćeni srebrni relikvijar u obliku krsta.
5. Misno odielo.
6. Dva srebrna slabo urešena krsta.
7. Posrebrnu i pozlaćenu bakrenu monstrancu.
8. Dvie bronsane bule.
9. Vezen relikvijar.

Polovicu kupovine s.j: 2500 fr slovom dvie hiljade i pet stotina forinti a.vr. položio je kupac prigodom podpisa ovoga ugovora, pa mu prodavaoc primitak te svote ovim potvrđuje, dočim se drugu polovicu obavezuje izplatiti u siečnju 1986.

Kupac preuzeo je jur. u fizički posjed kupljene i u (st.) 1 ovoga ugovora odobrene predmete.

Kupac nosi sam iz svoga biljege i pristojbe na koliko bi je po postojećim propisima kr: zemaljski erar bio dužan platiti.

Obje stranke odriču se prava napadati ovaj ugovor radi prikrate preko polovice vriednosti.

Ovaj je ugovor ustanovljen u dva izvorna primjerka od kojih je jedan za kupca, a drugi za prodavaoca.

Na Grobniku, 1895."

Osim predmeta iz točke 7. i 8., koji su 1896. godine ponovo vraćeni u grobničku župnu crkvu i o čemu također postoje zapisnici (br. 47., 2.5.1896. i br. 51., 11.5. 1896.) svi se drugi predmeti iz Ugovora nalaze u HPM-u, nekadašnjem "historičkom odijelu" Narodnog Muzeja u Zagrebu, pa je time, napokon, riješeno pitanje njihova nalaza.

Stilsko-ikonografska obilježja grobničkih predmeta

Kraće stilsko-ikonografske analize koje dalje slijede u tekstu ukazuju o kakvim je djelima riječ. Redosljed

analiza predmeta prati redosljed navedenog kupoprodajnog ugovora. Pod br. 1 spominje se monstranca, iako je zapravo riječ o **relikvijaru** (sl.1) u HPM-u označenom inv.br. 30947. Relikvijar visine 24,4 cm, širine 10,3 cm i promjera podnožja 12,5cm, stoji na osmerolisnom podnožju ornamentiranom vegetabilnim viticama. U sredini noge je nodus u obliku šesterostraničnog gotičkog tempietta s potpornjima te ukrasima fijala i baldahina unutar kojih je smješteno 6 sitnih svetačkih figura. Pored neidentificiranih likova jednog sveca i svetice, te jednog lika koji sada manjka, tu su još likovi sv.Petra, sv.Pavla i sv.Sebastijana. Veći osmerostrani gornji dio relikvijara oblikovno ponavlja kompoziciju nodusa. U nišama s trolisnim mrežistima redaju se likovi svetaca: Marija s djetetom, sv. Katarina, sv. Petar i sv. Pavao (sl.1a) i ostakljeni prozorski otvori s trolisnim završecima. Na vrhu je bio križ kojega sada više nema, ali se po starom negativu na staklu iz muzejske dokumentacije HPM-a može rekonstruirati prvotni izgled predmeta (sl.1b). Nekada su također na podnožju relikvijara bila aplicirana i četiri manja medaljona čiji vidljivo izgrebani tragovi govore da su naknadno nasilno istrgnuti. Za njihovu rekonstrukciju, nažalost, nema elemenata. Tražeći bliže komparativne primjere uočava se izrazita morfološka sličnost našega primjera s podnožjem jednog relikvijara Dominikanske crkve u Trogiru³ i još više, s podnožjem kaleža majstora Matije Dragonića s kraja 15. i početka 16. stoljeća⁴, kao i s raspelom na vrhu ciborija iz župne crkve Luka⁵. Po svemu sudeći riječ je o djelu iskusnog domaćeg majstora, možda zadarskog zlatara s kraja 15. stoljeća.

Drugi predmet iz kupoprodajnog ugovora zabilježen je kao relikvijar u obliku kule, iako je to zapravo relikvijar tipa **monila** ili theca. U HPM-u one se nalaze pod inv. br.30935. Monile su okrugla oblika i sastoje se iz dva dijela. Rubovi su ispunjeni prekrasno izvedenim motivom vijugave grančice (sl.2b), a krajnji obris definira spiralno namotana tanka traka nazubljenih krajeva. Na vrhu je kuglasti nosač trolisne ušice i okrugle jednostavne karičice. Središnje dijelove s jedne strane ispunjava lik sv. Katarine (sl.2), a s druge strane prikaz Raspeća (sl.2a). Lik svetice je izrezbaren na finoj sedefnoj podlozi, a prizor Raspeća, sa sitnim likovima Krista, Marije i Ivana te zvijezdicama u prostoru gornjeg kraka križa, je na tamno plavoj podlozi emajla. Stilske karakteristike ukazuju da je ovo prvorazredno djelo umjetničkog obrta nastalo krajem 15. ili početkom 16. stoljeća, ali nije posve sigurno kojem bi se prostornom krugu moglo pripisati, jer ima elemenata za talijanske, mađarske i njemačke radionice. U riznici katedrale u Estergomu⁶ se nalazi nekoliko primjera monila

(pontifikalnih pektoral) većih dimenzija i oktogonalnog oblika. Naše su monile gotovo duplo manje, promjera 8,8 cm i pravilnog su kružnog oblika⁷. Najveća sličnost s mađarskim primjerima, koji se svi pripisuju mađarskim radionicama kasnog 15. st., je u upotrebi sedefa za prikaze izrezbarenih likova i namotanoj spiralnoj žici završnih obruba.

U Palazzo Pitti u Firenci, također se nalazi jedan tip okruglih manjih monila (Ase 276) pripisanih njemačkim radionicama prve trećine 16. stoljeća. Tom krugu pripadaju i monile iz cistercijskog samostana u Baden-Badenu iz 1466-70. godine⁸, a u Riznici zagrebačke katedrale⁹ su dvije thece okruglog oblika i promjera oko 11 cm, datirane u drugu pol. 15. st.

I dok je za drugi predmet iz Kupoprodajnog ugovora još uvijek diskutabilno mjesto nastanka, za treći se predmet ono sigurno zna jer je rad označen venecijanskim žigom "leone in moleca". Riječ je opet o **relikvijaru** (sl.3), a ne monstranci kako piše u ugovoru, izduženog oblika s kraćim nepravilno valjkastim staklenim ostensorijem¹⁰. Ukupna visina relikvijara je 34,3 cm. Na osmerostranom podnožju, promjera 11,3 cm, aplicirana su četiri medaljonima s prikazima Krista (Imago pietatis), Marije, sv. Ivana Evanđeliste i jedne svete (vjerojatno Marije Magdalene). Vanjska strana podnožja ornamentirana je cvjetnim i lisnatim motivima, a s unutrašnje strane je utisnut spomenuti žig mletačkog lava (sl.3b). Vrlo sličan žig je i na kaležu ukrašenom s osam medaljona iz Riznice samostana benediktinki sv. Marije u Zadru¹¹. Nodus je osmerokriškasti. Gore su tri gotičke fijale koje drže konstrukciju središnjeg dijela s lijevanim likovima vodoriga (sl.3a). Iznad staklenog cilindra diže se šesterostrana piramida ukrašena po bridovima, a sa strane su dva urezana znaka "X". Na vrhu je križ s raspetim Kristom. Oblik osmerostranog podnožja sličan je podnožju moćnika dominikanske crkve u Trogiru¹² i podnožju kaleža iz Vodenica koji se čuva u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu. S tim kaležom sličnost se prepoznaje i u načinu ornamentacije preklapanih koncentričnih kružića te u formi osmerokriškastog nodusa.¹³ Oblik kontrafora konstruktivno je pak najbliži pokaznici iz župne crkve s Oliba.¹⁴ Relikvijar je u HPM-u označen inv. br. 30950. Na temelju navedenog to je zlatarski rad nepoznatog mletačkog majstora druge polovice 15. stoljeća.

"Pozlaćeni srebrni relikvijar u obliku krsta" iz točke 4. kupoprodajnog ugovora je **pacifikal** (sl.4) u HPM-u pod inv. br. 30949.¹⁵ Sigurno je da je prvotni križni pektoral (možda zbog debljine i relikvijar?) vremenom doživio veće preinake. Montiran je, naime

na osmerošiljčano starije podnožje između kojih je jabučasti nodus s grubo graviranim segmentnim i trokutastim oblicima. Sam križ veličine 11x10x1,6 cm, ima jednake krakove s trolisnim završetcima. S prednje strane je raspeti Krist, a na krajevima krakova križa, gore anđeo s rotulusom, desno krilati vol, lijevo lav, a dolje orač. U sredini stražnje strane je na polukružnom konzolnom istaku lik okrunjene stojeće Majke Božje s djetetom na desnoj ruci i (vjerojatno) knjigom u lijevoj. Na krajevima krakova su prikazi Boga Oca, Marije Magdalene, Ivana Evanđeliste, a dolje je, vjerojatno naknadno, aplicirana jedna grbolika pločica s ugraviranim prikazom divljeg čovjeka. Ukupna visina pacifikala sada iznosi 23,8 cm. Po svemu sudeći križ je rad nepoznatog domaćeg majstora druge polovice 15. stoljeća.

"Misno odielo" pod brojem 5. iz kupoprodajnog ugovora je **kazula** (sl.5) od zagasito crvenog baršuna broširanog lisnatog i vitičastog uzorka (sl.5a). Na pojedinim mjestima zlatnim su nitima utkani cvijetovi. S prednje strane je vezeni križ zelene boje osnove na čijim su krakovima lijevo arhanđel Gabriel, desno Bogorodica, između njih sv. Antun Opat, a ispod još jedan bradati svetac. Na stražnjoj strani kazule u gornjem se dijelu nalazi Bogorodica s Kristom te likovima sv. Petra i Pavla (sl.5b). Ispod Bogorodice u arkadama su likovi sv. Antuna Padovanskog i sv. Lovre. Vrlo sličan vez izrađen je i na obrubnim trakama pluvijala iz riznice bazilike Marijina uznesenja u

⁷Katalog "Museum 1846.-1996.", HPM, 1996. str. 45., kat. br. 59.

⁸Katalog "750 Jahre Zisterzienserinnen-Abtei Lichtenthal", Badisches Landesmuseum, 1995., kat. br. 81.,

⁹Riznica zagrebačke katedrale, Zagreb, 1983., str. 176., 10 i 11 M, sl.na str. 144.

¹⁰Katalog, "Museum 1846-1996", HPM, 1996., str. 46., kat. br. 60.

¹¹Za komparativni primjer žiga sa spomenutog kaleža zahvaljujem dr. Ivi Petricioliju koji mi je također pomogao i u pretraživanju sličnih predmeta primorsko-kvarnerskog područja

¹²Fisković, C., Trogirski zlatari od 13. do 17. stoljeća, Starohrvatska prosvjeta, 1985., serija III, svezak 14., str. 183.-201, sl. 4.

¹³Sakralna umjetnost, katalog izložbe, MUO, Zagreb 1979, str. 94, sl. 2, kat. br.1, inv. br. 9145.

¹⁴Sjaj zadarskih riznica, MGC 1990, str. 225, kat. br. 192.

¹⁵Katalog "Križevi iz fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja", Zagreb, 1994. str. 85. kat. br. 78.

¹⁶Devoti, D. "L'arte del tessuto in Europa (dal XII al XX secolo), 1974 (1993), kat. br.105.

¹⁷Uskoro će biti objavljena u katalogu "Crkveni tekstil HPM-a", 1998., kat.br. 1

¹⁸Katalog, "Križevi...", Zagreb 1994., str. 61, kat.br.12

¹⁹Katalog "Prošlost i baština Vinodola", 1988., str. 139, kat.br.210 i katalog "Križevi...", k.b.12, str. 61

Gandinu.¹⁶ Baršun naše kazule je najvjerojatnije proizvod sjevernotalijanskih radionica prve pol. 16. stoljeća, a vezeni križ je iz druge polovice 15. stoljeća. Kazula je podstavljena grubljim lanenim platnom, a u HPM-u je označena inv. br. 19666.¹⁷

Broj 6. kupoprodajnog ugovora spominje dva srebrna križa. Riječ je o relikvijaru u obliku križa koji je u HPM-u označen inv.br. 1507, i pektoralu inv. br. 1518.

Relikvijar u obliku križa zaobljenih i prema krajevima lagano proširenih krakova na prednjoj je strani ukrašen s četiri manja okrugla kamena (od dva modra gornji je staklena pasta, a ljubičasti je novije umetnut), te središnjim većim, elipsoidnim gorskim kristalom "cabochonom"¹⁸ (sl. 6). Stražnja strana je glatka. Na vrhovima svijuju krakova su po tri pozlaćene kuglice. U šupljini križa je smješten manji križić za čuvanje relikvije s površinom ukrašenom koncentričnim linijskim kružnicama. Sličan primjer pronađen je na arheološkim lokalitetima sv. Jurja u Tučepima, Ležajića glavica u Đevrskama i Putalju u Kaštel Sućurcu. Preciznije od dosadašnjih pretpostavki¹⁹ inventar spomenutih lokaliteta datira predmet u drugu polovicu 12. stoljeća.²⁰

Srebrni i pozlaćeni **križni pektoral**²¹ trolisnih završetaka krakova s prednje je strane ukrašen prozirnim brušenim kamenovima (naknadno umetnutima jer se ispod vidi tkanina industrijskog veza), a u sredini blijedo ružičastim ametistom (sl.7). Obrisi križa uz rubove prati urezana tanka linija. Na donjem kraku

te lijevo i desno su sitne otvorene karičice za vješanje pratećeg ukrasa, a na gornjem je kraju okrugla ušica veća karika za vješanje na lanac. Križ je vjerojatno rad domaće zlatara s početka 16. stoljeća.

Sedmi i osmi predmet iz Kupoprodajnog ugovoru su, kako je već spomenuto povučeni natrag u grobničku župnu crkvu, a na kraju ugovora pod brojem 9 zabilježen je još jedan **vezeni relikvijar** (sl.8). U HPM-u taj je sroliki moćnik označen inv. br. 1503. S prednje je strane ukrašen motivima većih pravilnih osmerolatičnih cvjetova sa sitnijim lisnatim elementima. U sredini je kvadratni okvir sa staklenom pločicom ispod koje su nekada bile relikvije, a sada se vidi samo ispunjena vune u runu. Cijeli oblik kao i središnji otvor pojačava valovita metalna trakica. Na vrhu je crvena, sada već požutjela traka, a od istog je materijala i pozadina. Relikvijar je visok 11,4, a širok 11 cm i ulazi u kategoriju radova domaćih vezilačkih radionica 17. stoljeća²².

Tko su naručioci grobničkih umjetnina?

Iako više nije upitno kada su i kako grobničke umjetnine stigle u bivši Narodni muzej u Zagreb, još je uvijek otvoreno pitanje kada su stigle i tko ih je naručio za župnu crkvu u Grobnik gdje su bile sve do kraja 19. stoljeća.

Budući da nisu pronađeni arhivski podatci koji bi pomogli pri rekonstruiranju puta njihove nabave²³, za daljnja nam razmatranja uglavnom preostaje povijesna kronologija na kojoj se mogu temeljiti pojedine pretpostavke o narudžbama umjetnina.

Rezimirajući ukupna saznanja o crkvenoj prošlosti Grobnišćine, o kojoj su opširno pisali Andrija Rački i Emilije Laszowski, a u novije doba Mile Bogović²⁴, do sada je konstatirano nekoliko činjenica i pretpostavki o starosti i sastavu grobničke župe. Prije svega da je župa mnogo starija nego pisani dokumenti koji o njoj govore. Iako pravo vrijeme utemeljenja župe nije poznato, dokumentirano je da je 1280. godine tamo bio župnik izvjesni Kirin. Do 1185. pripadala je krčkoj, a poslije te godine krbavskoj biskupiji. Pred kraj 15. stoljeća, najvjerojatnije 1493. godine, kada biskup Kristofor bježi iz opustošenog Modruša, u Grobniku je utemeljen zborni kaptol od 6 kanonika. "Župna crkva sv. Filipa i Jakova čuva i danas dva drvena pečata, jedan osmerokutni s natpisom "Sigillum Ecclesiae Colegiatae SS. Apostolorum Philippi et Jacobi Grobnicensis", a drugi okrugli s natpisom "Sigillum capituli Modrušsensis Grobnicensis"²⁵, koji potvrđuju postojanje crkve i kaptola. Grobnik je bio i veći centar glagoljaštva²⁶. Krajem 15. stoljeća, 1493. tu živi pop Martinac autor

¹⁶Burić, T., Kaštel-Sućurac u srednjem vijeku, Kaštel-Sućurac, 1992., str.18. U Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu nalazi se hasta jednog takvog križa nađena u Đevrskama na lokalitetu Ležajića glavica (inv.br.2255).

¹⁷Katalog "Križevi.", Zagreb 1994. str. 72, kat. br. 42

¹⁸Relikvijar će biti objavljen u katalogu "Crkveni tekstil HPM", 1998., kat. br. 78. Sličan sroliki moćnik nazali se u MUO-u (inv. br. 16823), a pronađen je u kapeli sv. Jurja u Lijeve Štefankima, objavljen je u katalogu "Sakralna umjetnost", MUO 1979., str. 131-132., kat. br. 20.

¹⁹U vizitacijama iz 1693. godine spominje se "Inventarium iz Sakrestije Grobniko" i tu se navodi veći broj liturgijskih predmeta: pozlaćenih srebrnih relikvijara, križeva, pala, i drugih predmeta..., ali se iz tog dokumenta ne može utvrditi opis predmeta i točne podudarnosti s našim primjerima. Dokument se nalazi u Arhivu HAZ-u II d 125., Vlastelinstvo Grobnik 689/fasc.II/14.r. Čak ako je neki od tih predmeta i zabilježen u spomenutom inventaru još uvijek nam iz njega nije znano tko je i kada predmet naručio.

²⁰Rački, A., "Zabilježbe iz povijesti gospostije Grobnik", s.1, 1948, III, str. 33-39.; Laszowski, E., "Gorski kotar i Vinodol-Dio državine knezova Frankopana i Zrinskih", Zagreb, 1923., str. 67- 90.; Bogović, M., "Crkvena prošlost Grobnišćine", Grobnički zbornik, br. 2., Rijeka 1992., str. 58-71.

²¹Kobler, G., Zapis o Grobniku, Grobnički zbornik br. 2, Rijeka 1992., str. 146.

²²Fučić, B., Glagoljski natpisi, JAZU, Zagreb, knjiga 57, 1982., str. 171-177.

glagoljskog časoslova za samostan Pavlina kod sv. Marije nad Ospm u Novom. Od većih kamenih glagoljaških svjedočanstava tu su između ostalog pronađeni glagoljski natpisi na nadvratniku desnog pokrajnjeg portala na pročelju crkve sv. Filipa i Jakova iz 1524. godine, zatim na zvoniku iste crkve iz 1572 i na nadgrobnoj ploči popa Ivana Vnučića iz 1594. godine. Od novijih glagoljaških otkrića valja spomenuti ploču s natpisom pronađenu u srpnju 1995. godine na sjeverozapadnoj strani zvonika crkve sv. Filipa i Jakova koja je podignuta oko 1570 kada Grobnikom upravlja Stjepan IV Frankopan zajedno sa sinovima Nikole Zrinskoga. Imajući u vidu posjednike grobničkog vlastelinstva koji bi mogli imati direktne veze sa većinom naših predmeta, konkretno sa kasnogotičkim relikvijarima, monilama, križnim pektoralom i misnim ruhom, dakle proizvodima druge polovice 15. i početka 16. stoljeća, krug bi se mogao suziti na svega njih nekoliko. Ipak valja još napomenuti povijesne digresije koje dozvoljavaju i šire interpretacije. Vlasnici Grobnika su od 13.(?) do druge polovice 16. stoljeća bili Frankopani. "Kad su sinovi kneza Nikole Krčkoga Frankopana 12. lipnja 1449. dijelili djedovinu u svom gradu Modrušu dopadoše kneza Stjepana Frankopana varoš Modruš i gradovi Tržan, Grobnik, Vitunj i Dubovac uz dio Krka i Senja"²⁷. Laszowski u svojim "mjestopisnim i povijesnim crticama" donosi i druge povijesne fakte o grobničkim vlasnicima i različitim interesnim i političkim sferama koje su se tu na različite načine ispreplitale. Spominje tako podatak da je "1. ožujka 1484. Matija Korvin izdao novu darovnicu za Grobnik i druge gradove knezu Stjepanu Frankopanu i sinu njegovu Bernardinu". Od kraja 15. stoljeća do 1529. godine Grobnik pripada Bernardinu Frankopanu, koji je oženjen Lujzom princezom Aragonskom. Budući da Bernardin nije imao sina nasljeđuje ga unuk Stjepan Frankopan (sin Ferdinanda Frankopana i Marije Brankovićeve). Malodobni je Stjepan bio štićenik kralja Ferdinanda I(!). koji 1529. grad povjerava upravi Gašparu Waldersteinu, a kasnije Ivanu Kacianeru. Nikola Zrinski 1544. godine sklapa nasljedni ugovor sa Stjepanom. Zrinski je tada oženjen Stjepanovom sestrom Katarinom koja je nakon diobe Zrinsko-frankopanskih imanja dobila Grobnik. To znači da je grad od tada pod upravom Nikole Zrinskog. Zrinski inače zadržavaju grad sve do 1670. godine.

Od svih spomenutih ličnosti, vladara i kraljeva čini se da je s našim kasnogotičkim i ranorenesansnim predmetima najviše veze ima Bernardin Frankopan. "Knez Bernardin bio je muž neukrotive hrabrosti i smjelosti" (indomitae fortitudinis et auda-

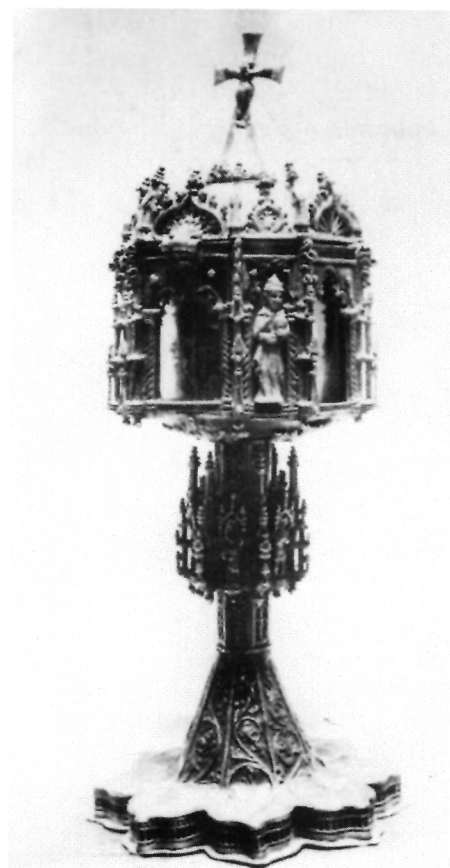
ciae)"²⁸. U njegovo se vrijeme grade crkve, jačaju glagoljaški centri, intenziviraju veze s moćnijim susjedima, posebno s Italijom i Ugarskom. U to doba vjerojatno se razvijaju i domaće zanatske i umjetničke radionice u kojima su možda proizvedeni i pojedini predmeti koji su, eto, završili u muzeju.

Možda će nekoliko korisnih informacija, koje mi je odgovarajući na pismo o grobničkim umjetninama poslao don Josip Burić, pomoći u pronalaznju njihovih naručioaca. Don Burić upućuje na izvore tj. *Vatikansku biblioteku* (odio Manuscritti) gdje se čuva pet vezanih svezaka koji sadržavaju fragmente povijesnih podataka o Senjskoj i modruškoj biskupiji. Naziv tih svezaka je "Vaticani Slavi numero 68,69,70,71,72".

U vaticanskim spisima je sigurno zabilježena župa Grobnik, a vjerojatno i njezin inventar iz prošlosti jer su župnici bili dužni davati biskupu popis inventara osobito za kanonskih vizitacija.

²⁷Laszowski, E., sp. djelo, str. 76

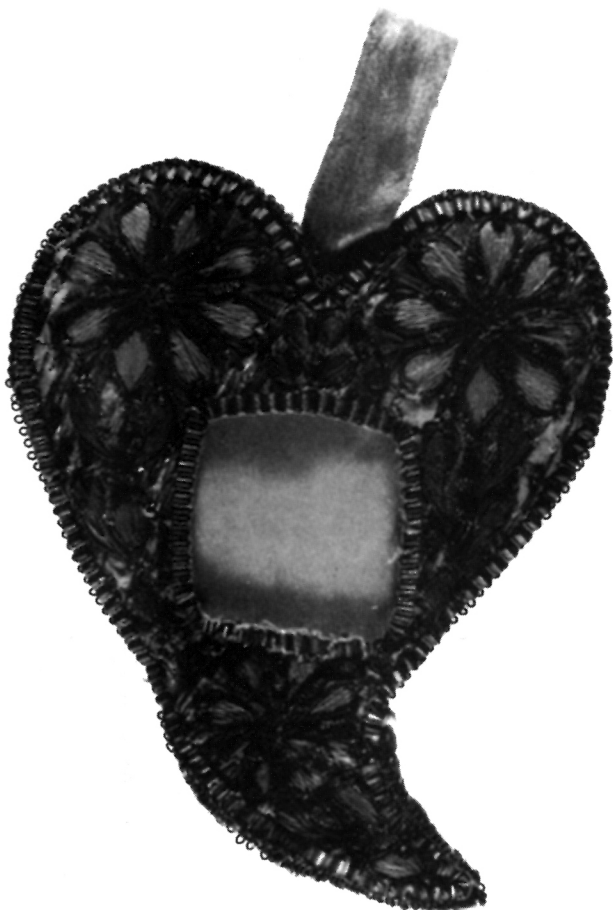
²⁸Klajić, V., "Krčki knezovi Frankopani: od najstarijih vremena do gubitka otoka Kraka (od 1118 do god. 1480)", Rijeka 1991., str. 296

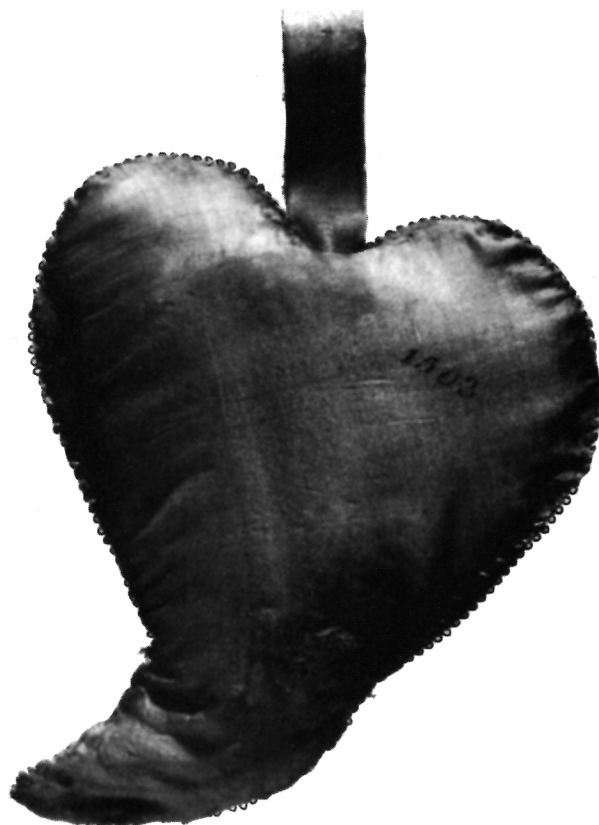
1. Domaći (zadarski) majstor, relikvijar, pozlaćeno srebro, druga pol. 15. st., foto: I. Brzoja, HPM

1a. Sv. Pavao, detalj s gornjeg dijela relikvijara, foto: I. Brzoja, HPM

1b. Relikvijar, fotografija sa staklenog negativa iz HPM-a na kojem se još vidi vrh s križom (sada taj križ nedostaje), foto: I. Brzoja, HPM

2. Sroliki vezeni relikvijar, 17. st.

2a. Stražnja strana istoga relikvijara

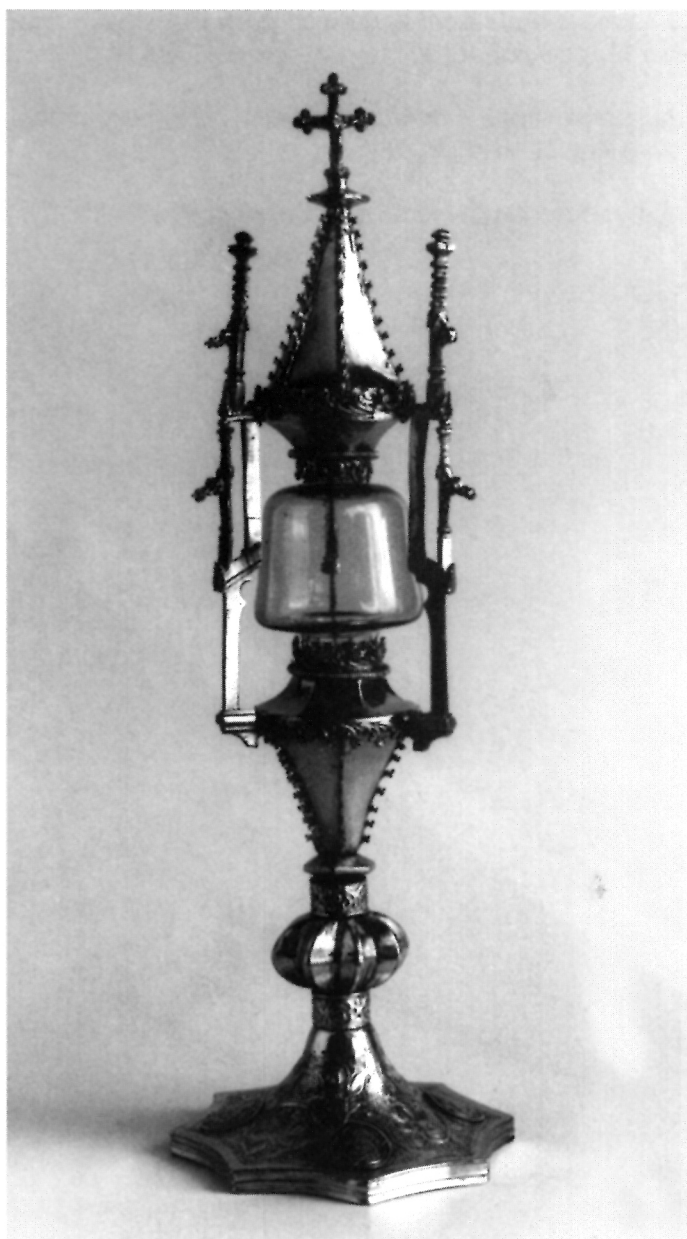

3. Monile (theca) s likom sv. Katarine, pozlačeno srebro, sedi; kraj 15.-prva pol. 16. st.

3a. Druga strana monile s Raspećem, pozlačeno srebro emajl, kraj 15.-prva pol. 16. st.

3b. Detalj okvira iste monile s viticom na proboj

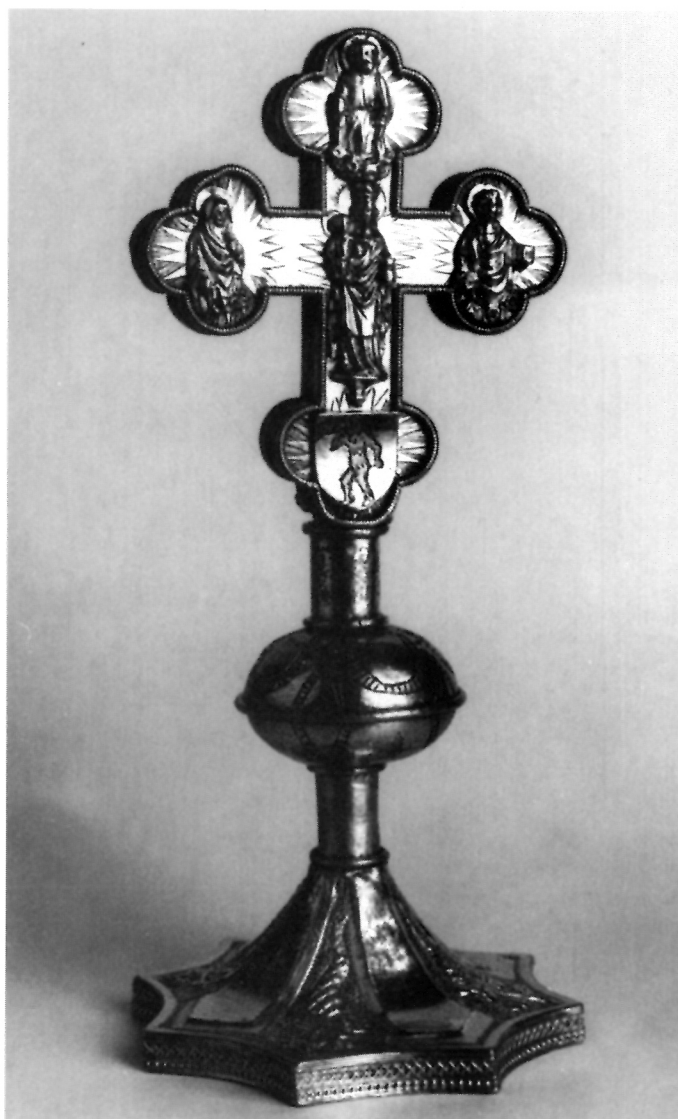
4 Relikvijar, pozlačeno srebro, druga pol. 15. st., mletački rad

4a. Detalj fijale i vodorige s istoga relikvijara

4b. Žig "leone in moleca" utisnut s unutrašnje strane podnožja relikvijara (sl. 7)

5. Pacifikal s likom Raspetoga i simbolima evanđelista, pozlačeno srebro, druga pol. 15. st.

5a. Druga strana pacifikala s likom Bogorodice

6. Kazula: vez, druga pol. 15. st., broširani baršun, prva pol. 16. st.

6a. Leđna strana iste kazule: vez, druga pol. 15. st., broširani baršun, prva pol. 16. st.

6b. Kazula, detalj broširanog barušuna, prva pol. 16. st.

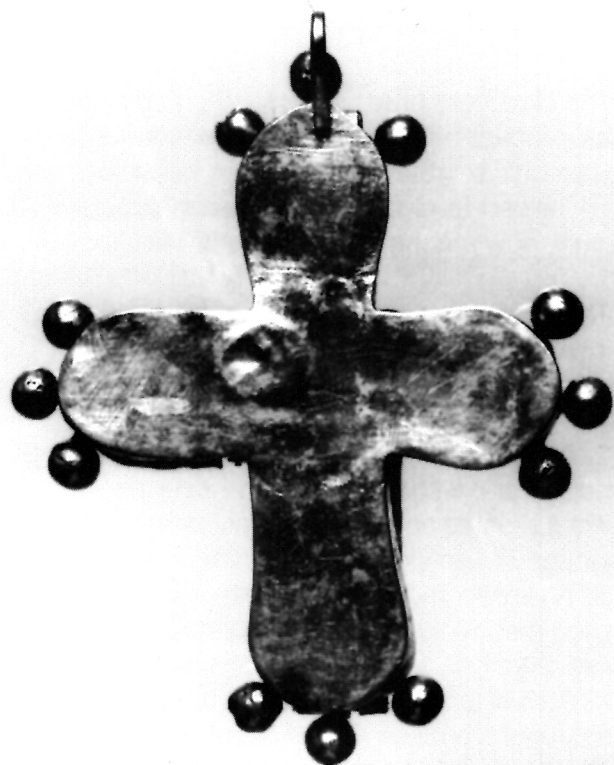
6c. Bogorodica s djetetom između sv. Petra i sv. Pavla, detalj veza s leđne strane, druga pol. 15. st.

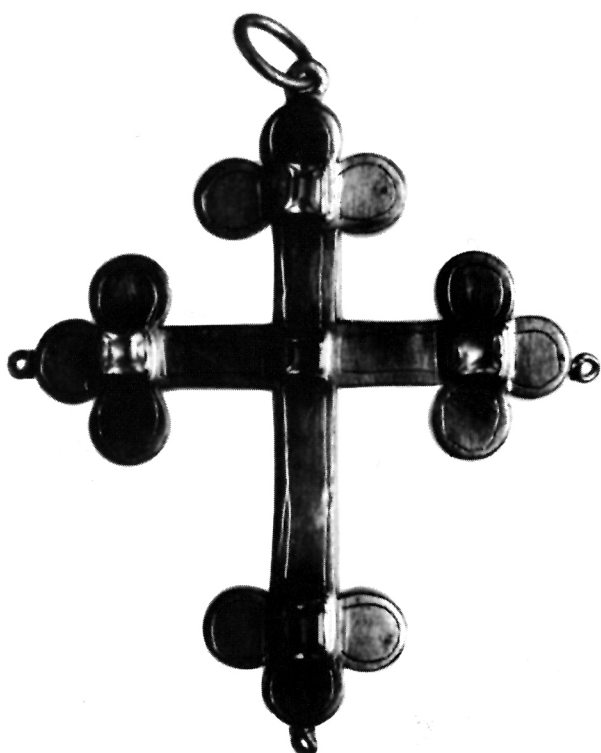
7. Relikvijar u obliku križa, pozlaćeno srebro, druga.pol. 12. st.

8. Pektoral, pozlaćeno srebro, početak 16. st.

7a. Stražnja strana istoga relikvijara

8a. Pektoral, stražnja strana

Snježana Pavičić:
The treasures of the parish church in Grobnik

The discovery of registers for the period between 1878 and 1896, and especially the discovery of an 1895 sales contract between the royal government and Grobnik parish church, and a manuscript by Don Josip Burić, the bishop's secretary in Senj in the period between 1935 and 1945, who worked in the episcopal archives, have finally helped to clear up the question where eight rare artefacts, dating from between the 12th and the 17th century, now among the holdings of the Croatian Museum of History in Zagreb, were found.

The artefacts in question are as follows:

1. A silver reliquary in the form of a cross with an ellipsoidal central 'cabochon' (bitter crystal) and globular endings. By comparison with other archaeological finds, the type of the internal cross can be dated to the second half of the 12th century.

2. A silver and gold-plated reliquary on an eight-leaf basis, with the node in the form of a hexagonal gothic templetto and with the octagonal upper part with the figures of the Virgin with Christ, St. Catherine, St. Peter and St. Paul situated among glass-enclosed openings with trefoil endings. By analogy with similar examples, the work is ascribed to an experienced Croatian master, most likely a goldsmith from Zadar of the end of the 15th century.

3. An elongated silver reliquary with an ostensory, an eight-section node and an octagonal basis with four applied medallions containing portraits of saints. The mark on the inside of the stand reading 'leone in moleca' points directly to the work of a Venetian master of the second half of the 15th century.

4. A silver pacifical, originally a pectoral cross, on an octagonal basis with an apple-shaped node with more deeply engraved lines. On the crossing of pieces with trefoil endings is the figure of crucified Christ and a tetramorph on the front, and on the back a figure of the crowned Virgin in the centre, and the figures of God the Father, Mary Magdalene, John the Evangelist and a plate containing an engraved picture of a 'wild man' on the arms of the cross. It consists of three different parts joined together, and is probably the work of Croatian masters of the second half of the 15th century.

5. A silver pectoral cross with trefoil endings, decorated on the front with cut stones, with a pale pink amethyst in the middle. Judging by the crude craftsmanship, the cross must be the work of a Croatian master from the beginning of the 16th century.

6. Thecae of gold-plated silver, made of two parts with a richly decorated edge belt with the motive of a winding branch. In the centre on one side is the figure of St. Catherine engraved on mother-of-pearl, and on the other a picture of the 'Crucifixion' on a dark-blue enamel background. According to its stylistic features, it can be dated as belonging to the late 15th or the beginning of the 16th century, but it is uncertain which particular circle of workshops it could be attributed to (German, Italian or Hungarian).

7. A casula of scarlet paper-backed velvet with a cross embroidered on the front and the back. The velvet comes from north-Italian workshops of the first half of the 16th century, and the embroidered crosses were added later, possibly in the second half of the 15th century. On the front cross are the figures of the Archangel Gabriel and the Virgin, with St. Anthony the Abbot between them, and an unidentified bearded saint underneath. On the back are the figures of the Virgin with Christ and St. Peter and St. Paul, with St. Anthony of Padua and St. Lawrence beneath.

8. An embroidered heart-shaped reliquary, decorated on the front with regular eight-petalled flowers, with a square frame for a relic in the middle. Probably made in Croatian embroidery workshops of the 17th century.

Bearing in mind the owners of the Grobnik estate, to whom the above late Gothic and early Renaissance artefacts (No. 2-7) might be directly linked, the most convincing theories are those which connect these artefacts with Prince Bernardin Frankopan, who, like his father Stjepan, went on diplomatic missions between the Hungarian king Matheus Corvinus, the Pope and the royal court in Naples, and was related to powerful aristocratic families: the Visconti, the Sforza, the Aragons and the Dukes of Ferrara. The period between the end of the 15th century to Bernardin's death in 1529 was one of very active church building and citadel and town fortification, and it is during this period that domestic crafts and art workshops are likely to have developed.